

ראש הישיבה  
הרב חיים דרוקמן

צפיה לישועה במאורעות ימינו  
לאורו של הרב זצ"ל \*

שני נושאים מרכזיים העומדים בראש סדר יומנו הצבורי, הם המשבר במפרץ הפרסי ועליית יהודי רוסיה. לשני נושאים חשובים אלה ניתן למצוא, בהתבוננות מעמיקה, התייחסות במשנתו של הרב זצ"ל.

מלחמת העולם הראשונה - "לא בא בעקרו כי עם בשביל ישראל"

באגרות (חלק ב', אגרת תש"י), כותב הרב כך: "הננו עומדים כעת צופים, משתאים על כל המעשים הנוראים הנעשים בעולם האנושי הגדול. ונפשנו תהמה לדעת את התוצאות אשר תבואנה מזה לעם ממושך אשר ארצו בזאו זרים (עי' ישעיהו י"ח, ב'). יואל ד' ומארבע רוחות תבא רוח חיים, ובחדש אירופא גם אזיא את תארי חיהם, כעבור סופת המלחמה, יבוא זרם חיים חדשים רעננים וקדושים לזקן העמים ואוצר חיי הרוח הטוהר והעוז של התבל, עם זו יצר יוצר כל למופת ואור...".

עומד הרב ומסתכל - בתחילת מלחמת העולם הראשונה, בשלב שאיש עוד לא ידע מה יצא מכל זה - משפך הרמים של המלחמה הנוראה הזאת, והרב קורא - אנחנו עומדים ומשתאים מה יצא מכל זה לעם ישראל.

ואגרת נוספת (שם, אגרת תשל"ה): "ובציפיתינו נצפה לאור ד', כי מתוך העלטה המקפת, יבקעו קווי אורה הלוך ואור עד נכון היום בחסד ד' על עמו ועל עולמו ועל יראיו."

ובהמשכה של אותה אגרת: "אם כי מעורפלות הן המחשבות בעת המבוכה הזאת... אבל חלילה, לא לנו, לא לנו דרך היאוש ושפלות הידיים. אנו יודעים ברור, מאמינים ומכירים ברור, כי א-ל דעות ד' ולו נתכנו כל העלילות כולן, ומן השמות הגדולות הנעשות בארץ, מכל ההרס הגדול, אשר במחנות ישראל ובמערכות העולם בכלל, קרן ישועה עתירה לצמוח".

---

\* מדברים בישיבה, בתחילת זמן אלול, לזכרו של הרב זצ"ל.

ועוד אגרת אחרונה שבה מובלט ביותר היסוד הזה (שם, אגרת תשכ"ו):  
"אסיר תקווה קשור אמונה אני ברוך ד', גדולה היא אמונתי שכל רעש  
עולמי דנא, של שעת מעבר עולם שאנו חיים בו, לא בא בעיקרו כי אם  
בשביל ישראל".

#### מלחמה - אתחלתא דגאולה

ריבוננו של עולם, מלחמת עולם, עמים נלחמים בעמים, גויים בגויים,  
ולכאורה אין לזה שום קשר נראה לעין עם עם ישראל; אין לזה לכאורה  
דבר לא עם העם ולא עם ארצו. והנה כבר במחצית הראשונה של מלחמת  
העולם הזו, עומד הרב ומכריז בבטחון: אני מאמין כי כל זה בא  
בשביל ישראל.

מה עומד ביסודה של התפיסה הזו? כותב הרב ב"אורות" (עמ' יג'),  
וגם זה נכתב בראשית מלחמת העולם הראשונה: "כשיש מלחמה גדולה  
בעולם, מתעורר כח משיח... ולפי ערכה של גודל המלחמה, בכמותה  
ואיכותה, ככה תגדל הצפיה לרגלי משיח שבה... מלחמת עולם של  
עכשיו - צפיה נוראה גדולה ועמוקה יש בה... בעל מלחמות, זורע  
צדקות, מצמיח ישועות וכו', אור חדש על ציון תאיר ונזכה כולנו  
במהרה לאורו".

כשיש מלחמה גדולה בעולם, מתעורר כח משיח. מדוע? מה שייך כח משיח  
למלחמה בעולם? נזכיר קודם כל את דברי הגמרא במגילה (י"ז:),  
בהקשר של סדר הברכות בשמונה עשרה: "ומה ראו לאמר גאולה בשביעית?  
אמר רבא, מתוך שעתידין ליגאל בשביעית - לפיכך קבעוה בשביעית".  
שואלת הגמרא - "והאמר מר: בשישית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי  
שביעית בן דוד בא". כלומר, אם רק במוצאי שביעית בן דוד בא,  
ובשביעית עצמה עדיין מלחמות - למה נקבע לאמר ברכת גאולה  
בשביעית? משיבה הגמרא - "מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא". אנו  
שומעים, אפוא, שמלחמה יש לה קשר לגאולה. אבל המלחמה שמדובר בה  
כאן היא מלחמה בין אומות העולם לישראל. כך מפרש רש"י (בסנהדרין  
צ"ז). במקורה של ברייתא זאת. וזה עוד ניתן להבין, שמלחמה  
שקשורה באופן ישיר בנו - "נמי אתחלתא דגאולה היא". אבל ב"אורות"  
הרי מדובר במלחמת עולם, מלחמה של גויים מול גויים, ועליה אומר  
הרב - "כשיש מלחמה גדולה בעולם מתעורר כח משיח".

אם ראית מלכיות מתגרות אלו באלו צפה לרגלו של משיח

לכך מתייחסים חז"ל בבראשית רבה (פרשה מ"ב אות ד'): "אמר רבי אלעזר בר אבינא: אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו - צפה לרגלו של משיח". כאן כבר מדובר באופן כללי: "אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו". "מלכויות" - לאו דווקא משהו שקשור בישראל. ותז"ל מביאים הוכחה לדבריהם: "תדע שכן, שהרי בימי אברהם, על ידי שנתגרו המלכויות אלו באלו, באה הגאולה לאברהם". בעצם, מה מספרת לנו התורה את כל ספור מלחמת ארבעה וחמישה? וכי את מי זה מעניין? אלא שתמצית ענינה של כל המלחמה הזו בכך, - אומר המהרז"ו - "שהרי נמרוד היה מעולם מבקש נפשו (של אברהם) וכאן הביא עליו כל מלכים אלו... וכשהרגם - זה הגאולה שלו לעולם". כלומר, היה רצון לפגוע באברהם, וכתוצאה מזה שהמלכים נתגרו אלו באלו - אברהם נגאל.

ובכן, אם מדובר בגאולתו הפרטית של אברהם - מה ענין משיח לכאן? אפשר לאמר, כהסבר ראשון, - זוהי דוגמא בוא שים לב לתופעה: כשם שכשמלכים התגרו אלו באלו - באה גאולה לאברהם - כך, כשמלכויות מתגרות אלו באלו - בא תבוא גם גאולה לישראל. הענין הזה של אברהם משמש כאן רק דוגמא.

אולם האמת היא כי, גאולת אברהם שייכת ענינית לאורו של משיח, להתעוררות כח משיח בעולם. סוף כל סוף, אנחנו צריכים להבין, שמשיח עומד להופיע מאז בריאת העולם. שבעה דברים נבראו טרם שנברא העולם - אומרת הגמרא בפסחים נד. - וביניהם שמו של משיח. הופעת משיח כלולה, אם כן, בתכנית שקדמה לבריאה; שמו של משיח נברא עוד לפני שנברא העולם. על הפסוק "ורוח אלוקים מרחפת על פני המים", אומרים חז"ל בבראשית רבה (פרשה א' אות ד') - "זה רוחו של משיח". "ויאמר אלוקים - יהי אור", מתייחס לא רק לאור הפיזי שנברא בששת ימי בראשית, זה מתייחס לאור האמיתי של "ומלאה הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים" (ישעיהו י"א, ט'), לאור ד', לאורו של משיח שצריך להופיע. אלא שמאז בריאת העולם, ישנו מאבק בין האור לבין החושך, בין הקדושה לסומאה. יש התנגשות מתמדת בין כוחות הטוב

לבין כוחות הרשעה, הרוצים לעכב מאור ד' שיאיר בעולם. אבל אור ד' עומד להאיר בעולם מאז הבריאה, וזהו - "אורו של משיח". וכל התקדמות משמעותית בכוון הזה, או אפילו כל תזוזה קדימה, שייכת לאורו של משיח.

מבחינה זאת, אם כן, בודאי שייכת גאולת אברהם לאורו של משיח. "ויאמר אלוקים יהי אור" - אומרים רבותינו - זה אברהם: "עד מתי יהיה העולם מתנהג באפילה? תבוא האורה! ויאמר אלוקים יהי אור" - זה אברהם". (בראשית רבה פרשה ב', אות ג'). גאולת אברהם, אפוא, שייכת בודאי להופעת משיח.

#### ציפית לישועה - בימין

בין הדברים היסודיים ביותר, שכל אדם נשאל עליהם כבואו לפני בית דין של מעלה, היא השאלה - ציפית לישועה? (עי' שבת ל"א.) מוסיף הר"ן מילה אחת: "בַּיְמִינָךְ". יכול אדם לצפות לישועה במנותק מהמציאות; כך, כללית, הוא מצפה, פעם אולי תבוא הישועה, אבל התביעה היא - ציפית לישועה בַּיְמִינָךְ? כלומר בפשט, האם אתה מתבונן בישועה שמתגלה באירועים של ימין? לא בצורה ערטילאית. האם ראית בכל התקדמות חלק ממהלך הישועה בימין?

"צופי הישועה" - כותב הרב באגרות (חלק ג', אגרת תשנ"ג) - "הם הם המביאים את הגאולה". יש להיות בין צופי הישועה גם בשגרת היומיום, קל וחומר - באירועים מיוחדים.

#### מלחמות - אני עשיתי!

במסכת עבודה זרה (דף ב') מביאה הגמרא: "דרש רבי חנינא בר פפא ואיתימא ר' שמלאי: לעתיד לבוא מביא הקדוש ברוך הוא ספר תורה, ומניחו בחיקו, ואומר למי שעסק בה יבוא ויטול שכרו. מיד מתקבצים ובאים אומות העולם בעירובוביא... אמר להם הקדוש ברוך הוא... תכנס כל אומר ואומה וסופריה... מיד נכנסת לפניו מלכות רומי תחילה... ונכנסה מלכות פרס אחריה... אמר להם הקדוש ברוך הוא: במאי עסקתם? אומרים לפניו: ריבוננו של עולם, הרבה גשרים גשרנו, הרבה כרכים כבשנו, הרבה מלחמות עשינו וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה".

לכאורה, איך אפשר לבוא בעזות מצח כזאת ולהגיד לקדוש ברוך הוא: "וכולם לא עשינו אלא בשביל ישראל כדי שיתעסקו בתורה", אלא הרי מדובר במציאות של "לעתיד לבוא", כאשר מתבררת האמת שאכן הכל בשביל ישראל, כדי שיתעסקו בתורה. "אמר להם הקדוש ברוך הוא כל מה שעשיתם - לצורך עצמכם עשיתם". קובעים המניעים שלכם, בשביל מה עשיתם כל מה שעשיתם ולא מה שיוצא מזה אחר כך. "תיקנתם גשרים - ליטול מהם מכס, כרכים-לעשות בהם אנגריה, מלחמות - אני עשיתו! שנאמר: ד' איש מלחמה".

כשדובר על גשרים וכרכים - אומר הקב"ה לאומות העולם - כל מה שעשיתם, עשיתם מתוך מניעים שלכם; על מלחמות אין הוא אומר, לרוגמה, מלחמות עשיתם כי רציתם לשלוט על ארצות; "מלחמות - אומר הקב"ה - אני עשיתי, שנאמר: ד' איש מלחמה".

כשמלחמה עוברת את המימדים המקומיים, ומקבלת מימד של משבר עולמי, אזי מעבר למניעים הישירים והאנושיים של מחולליה, מעבר לכל החשבונות האינטרסנטיים שהולירו אותה, נוסף כאן המימד של התערבות ההשגחה האלוקית, שמטרתה לקדם את העולם לכיוונו האמיתי, ולהביא להתגשמות תכלית הבריאה.

#### כל מלחמה היא שלב בגאולת ישראל

כשהיה רבינו הרב צבי יהודה זצ"ל נשאל ביחס למלחמות, היה משיב: "כל מלחמה היא שלב בגאולת ישראל. הגאולה מופיעה במדרגות, מלחמה אחרי מלחמה. כל המלחמות שעברו עלינו, הן שלבים בגאולת ישראל בין שהיו לפני קום המדינה, ובין שהיו לאחריה, בין שהיו לפני כיבוש ירושלים ובין שהיו אחרי כיבוש ירושלים - כולם שלבים בגאולת ישראל". אמנם דברים אלו מתייחסים למלחמות ישראל עצמן, אבל את העקרון הזה רואים בבירור במלחמות העולם.

מלחמת העולם הראשונה הולידה את שיבת עם ישראל לארצו ואת שיבת ארצו אליו. הצהרת בלפור והחלטת חבר הלאומים הן תוצאות של מלחמת העולם הראשונה. מלחמת העולם השנייה הולידה ישירות את מדינת ישראל; את ההחלטה על הכרזת מדינת ישראל ואת אשורה בהחלטת האו"ם. כל אלו עובדות. כך מלמד אותנו הרב להתבונן במציאות, ולצפות לישועה מתוך אירועים עולמיים.

### ההתרחשויות של המפרס הפרסי

ההתרחשויות של המפרץ הפרסי ודאי חורגים מן המימדים של שני גויים שמכים זה בזה. אלו הן התרחשויות עולמיות. אבל אני רוצה להסביר בצורה שלא משתמעת לשתי פנים: אין בדברי הרב כדי לומר, שאנחנו צריכים לצפות למלחמות, או להתפלל למלחמות, חלילה. חלילה וחס! הקב"ה איננו משועבד לשום רפוס מסוים. הגאולה איננה מוכרחת לבוא דווקא בדרך כזאת. ודאי שאין לצפות למלחמה ואין לשמוח בה, חלילה. אבל כשיש מלחמה בעולם - צריך לפקוח עיניים, ולצפות, שגם מההרס הזה יצאו דברים טובים לישראל.

מובא בפסיקתא (פרשה ל"ז, אות ב'): "אמר רבי יצחק: שנה שמלך המשיח נגלה בו - כל מלכי אומות העולם מתגרים זה בזה; מלך פרס מתגרה במלך ערביה... וכל אומות העולם מתרעשים ומתבהלים ונופלים על פניהם... וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומרים: להיכן נלך, ולהיכן נבוא, ואומר להם הקב"ה: בני, אל תתייראו, כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם. הגיעו ימי גאולתכם! ולא כגאולה ראשונה, כך גאולה אחרונה; כי גאולה ראשונה היה לכם צער ושיעבוד מלכויות אחריה, אבל גאולה אחרונה - אין לכם צער ושיעבוד מלכויות אחריה". אין ספק שהדברים האלה מהדהדים במציאות של המשבר במפרץ הפרסי, גם בלי להתייחס לזיהוי המדויק של השמות שמופיעים פה, אלא עצם המציאות הזאת; ובלי לתפוס בהכרח כמשמעו "שנה שמלך המשיח נגלה בו". אחנו ודאי נחכה לו בכל יום שיבוא, וחלילה חלילה שנטושטש או נתבלבל, או מי יודע מה יקרה לנו, אם "שנה" כזאת מתארכת. "שנה" - במובן - סמוך. כך צריך לראות את פני הדברים, וכך צריך להסתכל במציאות שלנו.

ובזוה"ק, סוף פרשת וארא, נאמר: "ות"ח, ארבע מאה שנין, קיימא ההוא ממנא דבני ישמעאל, ובעא קמי קב"ה, א"ל, מאן דאתגזר אית ליה חולקא בשמך. א"ל אין. א"ל והא ישמעאל דאתגזר, אמאי לית ליה חולקא בך כמו יצחק. א"ל, דא אתגזר כדקא יאות וכתיקונוי, ודא לאו הכי... א"ל, ועם כל דא, כיון דאתגזר לא יהא ליה אגר טב בגיניה... מה עבד קב"ה, ארתיק להו לבני ישמעאל, מדבקותא דלעילא, ויהיב להו חולקא לתתא בארעא קדישא, בגין ההוא גזירו דבהון...

וזמינין בני ישמעאל, למשלט בארעא קדישא, כד איהו ריקניא מכלא, זמנא סגי, כמה דגזירו דלהון בריקניא בלא שלימו. ואינון יעכבוז להון לבנ"י לאתבא לדוכתייהו, ער דאשתלים ההוא זכותא דבני ישמעאל. וזמינין בני ישמעאל, לאתערא קרביין תקיפיין בעלמא, ולאתכנשא בני אדום עלייהו, ויתערוון קרבא בהו, חד על ימא, וחד על יבשתא... ובההוא זמנא כתיב כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ד' ולעבדו שכם אחד. וכתיב ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד..."

(תרגום עפ"י הסולם: ובא וראה, ארבע מאות שנים, עמד הממונה של בני ישמעאל, ובקש לפני הקב"ה, אמר לו, מי שנימול יש לו חלק בשמך. אמר לו הקב"ה כן. אמר לו והרי ישמעאל שנימול, למה אין לו חלק בך כמו יצחק, אמר לו, זה נימול כראוי וכתיקוניו, וזה אינו כך... אמר לו השר הממונה, ועם כל זה, כיון שנימול לא יהיה לו שכר טוב על זה... מה עשה הקב"ה, כלפי טענת השר של ישמעאל, הרחיק את בני ישמעאל מדבקות העליון, ונתן להם חלק למטה בארץ הקדושה, בשביל המילה שבהם. ועתידים בני ישמעאל לשלוט על ארץ הקדושה, זמן הרבה, בשעה שהיא ריקה מכל, כמו שהמילה שלהם היא ריקה בלי שלמות. והם יעכבו את בני ישראל לשוב למקומם, עד שישלם הזכות של בני ישמעאל. ועתידים בני ישמעאל לעורר מלחמות גדולות בעולם, ויתאספו בני אדום עליהם, ויערכו עמהם מלחמה, אחת על הים, ואחת על היבשה... ובזמן ההוא כתוב, כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ד' ולעבדו שכם אחד. וכתוב, ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד...).

סופו של דבר הכל מוביל לטובה, לטובת עם ישראל, שהיא המפתח לטובת כל האנושות כולה: "כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם ד', לעבדו שכם אחד" (צפניה ג', ט'). כל המציאות הזאת שייכת אלינו ישירות; אלינו - עם כל זה שהיא נראית רחוקה. היא שייכת לגאולת ישראל, שייכת להופעת משיח ולגאולת כל העולם כולו, לאושר האמיתי של כל המין האנושי ושל כל הבריאה כולה.

### קיבוץ גלויות - הופעה משיחית

ובאשר לנושא האחר המנסר בחלל עולמנו, הלא הוא פתיחת שערי רוסיה, כותב הרב באגרות (חלק ג', אגרת תתע"א) לפני למעלה משבעים שנה: "כן, אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו. אמנם לא מהיום התחילה הופעה זו, רק מאז התחיל הקץ המגולה להגלות, מעת אשר הרי ישראל החלו לעשות ענפים ולשאת פרי לעם ישראל אשר קרבו לבוא, התחילה אתחלתא זו". כלומר, לפני למעלה משבעים שנה קובע הרב, כי אתחלתא דגאולה התחילה הרבה קודם לכן. ומה היה אומר הרב היום, עם פתיחת השערים ברוסיה? מה היה אז בארץ ישראל ומה יש בה היום? כמה יהודים היו אז בארץ ישראל וכמה נמצאים בה היום? איך היתה ארץ ישראל בנויה אז ואיך היא בנויה כיום? כמה התגלה הקץ המגולה אז וכמה הוא מתגלה היום, איך התקיימה נבואת יחזקאל, לפני מאה שנה - ואיך היא מתגשמת בנו היום. רבבות רבבות של יהודים חוזרים הביתה. יום יום מגיעים יהודים לארץ. האם זוהי עדין רק "אתחלתא דגאולה", או שמא זוהי כבר הגאולה בעיצומה? אם אז היה "אתחלתא דגאולה". אז איך נקרא למציאות של היום?

כדי לתפוס את עוצמת המשמעות של קבוץ גלויות נביא את דברי הרמב"ם בהלכות מלכים (פרק י"א, א'): "וכל מי שאינו מאמין בו (במשיח) או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו. שהרי התורה העידה עליו, שנאמר, ושב ד' א-לוהיך את שבותך ורחמן ושב וקבצך וגו' אם יהיה נביאך בקצה השמים וגו' והביאך ד' וגו'. ואלה הדברים המפורשים בתורה, הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי הנביאים". הרי שלקבוץ הגלויות קורא הרמב"ם "התורה העידה עליו", על המשיח. קיבוץ גלויות - זה משיח, זו הופעה משיחית. וזה מתקיים עכשיו, בימים אלה, בתנופה בלתי רגילה, במימים עצומים ואדירים.

### הנני מביא אותם מארץ צפון

כמה דברים אמורים? בכל עליה שהיא. אבל יש מקום להתייחס למוצאם של יהודים אלה ביחוד. באים יהודים מרוסיה, מעבר למסך הברזל. הרי בתחילת השנה, אם היה מישהו מנבא ששערי רוסיה יפתחו, היינו חושבים - יווצר בהם סדק דק; יניחו למעט יהודים לצאת. אבל מי פלל

שכך פתאום יפתחו שערי רוסיה לרווחה? הרי זה פלא פלאים. הרי זה נס גלוי. פשוט "אין בעל הנס מכיר בניסו". אנחנו לא מודעים למה שמתרחש לעינינו. לא שמים לב לכך, שהתהליך הזה הוא פשוט נס משמיים, נס קבוץ הגלויות. חזון הנביאים מתממש לנגד עינינו. אחרי מלחמת ששת הימים קיבלתי מכתב מר' אליעזר אלינר ז"ל, שהיה כתוב בהמשכים, בכל יום כתב קצת. והוא כותב - אילו הייתי מסיים את המכתב שלשום, עוד הייתי כותב לך את הפסוק הזה; אילו הייתי מסיים את המכתב אתמול - הייתי כותב את הפסוק הזה; עכשיו כשאני מסיים את המכתב היום, אחרי מלחמת ששת הימים - אינני יודע מה לכתוב לך, אני צריך להעתיק פשוט את כל התנ"ך!

בתאור קבוץ הגלויות אומר הנביא ירמיהו (ל"א, וי-ז') את הדברים הבאים: "כי כה אמר ד' רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש הגויים, השמיעו הללו ואמרו, הושע ד' את עמך, את שארית ישראל. הנני מביא אותם מארץ צפון, וקיבצתיים מירכתי ארץ, במ עיוור ופיסח הרה ויולדת יחדיו, קהל גדול ישובו הנה..."

הנבואה הזאת מתקיימת לעינינו, אבל נשים נא לב למה שנאמר בה: יהיו בין העולים "עוור ופסח", ולא רק במבן הפיזי; כי אם גם עוורים ופסחים במובן הרוחני. ולמרות המציאות הזאת אומר הנביא - "רנו ליעקב שמחה, צהלו בראש הגויים, השמיעו הללו ואמרו - הושע ד' את עמך את שארית ישראל"; מתוך שמחה של "קהל גדול ישובו הנה". אני מתחלחל כשאני שומע, שיש מי שיודעים רק להעלות בעיות בהתייחס לעליה הנפלאה הזו. מתייחסים לתופעות שוליות ולא רואים את האור האדיר, לא רואים את המאורע במלוא עוצמתו. מיליונים יהודים יחזרו הביתה! קיבוץ הגלויות נמשך בתנופה בלתי רגילה ובמימדים אדירים.

#### התמוטטות משטר הכפירה

היסוד הנוסף שיש לשמוח בו בפרשה זו, הוא עצם התמוטטות משטר הכפירה. כדי לקיים משטר של כפירה היה צריך להפוך את רוסיה כולה לבית כלא גדול, בית כלא ממש. זה היה משטר של דיכוי, של כפיה, של עריצות, ברבריות ורצח המוניים. ואת בית הכלא הזה צריך היה לנתק מכל העולם ניתוק מוחלט. רק כך אפשר היה לקיים משטר של כפירה ולמרות כל זה, אחרי שבעים שנה הכל התמוטט מפני שכפירה מנוגדת

לטבע האדם, שנברא בצלם אלוקים, ובודאי מנוגדת לטבעם של ישראל. הרי אין לך דבר גדול מזה, ששייך להתקדמותו של העולם כולו, וקשור לכל ההתקדמות של גאולת ישראל השלמה. "והלכו עמים רבים ואמרו, לכו ונעלה אל הר ד' אל בית אלוקי יעקב, ויורנו מדרכיו ונלכה באורחותיו, כי מציון תצא תורה ודבר ד' מירושלים". (ישעיהו ב', ג').

הרב זצ"ל ראה כבר לפני למעלה משמונים שנה את התמוטטות הכפירה ואלה דבריו (אורות עמוד ק"א): ואם נדמה לנו שעול הכפירה השתרג ועלה על צוואר רבבות מבנינו, וישם בסד רגלם ועתה הם מפרפרים, בין החיים והמות, לא ידעו חיים ומנוחה, לא ידעו עון שלות תם, והם צמאים להרטיב את חכם היבש, הנה קרובות הן העינים להיות מתפקחות. קצרה רוחם בעול הברזל של הכפירה, שנתהפכה בתקופה קצרה למין אמונה קנאית וחצופה, והנם דופקים על דלתי תשובה, שאך נדמים להם כאילו הם סגורים לפניהם, בשעה שאך דחיפה אחת מספקת היא לפתח את השערים לרוחה, 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים', בזקניו ובצעיריו, מחנה גדול כמחנה אלוקים" זכינו וחסונו של הרב זצ"ל הולך ומתגשם לעינינו.

אנחנו צריכים להתחנך להיות מצופי הישועה האמיתיים, מאלה שאוזנם כרויה לשמוע את קול שופרו של משיח, ושעינם פקוחה לראות באורו. וכל זה מתוך התבוננות אמיתית במציאות, מתוך ציפיה אמיתית, ציפיה וצפיה למה שעשוי לצאת מכל האירועים המיוחדים שמתרחשים בימינו. אנחנו צריכים להתחנך לכך, ואנחנו ודאי צריכים לחנך אחרים. צריך לפקוח את עיני הרבים לאורו של הרב זכרונו לברכה. צריך לחנך לאמונה, אמונה בד', אמונה בתורתו, אמונה בישראל עמו, אמונה בסגולת ישראל ובקדושתו, בדרכים לגלות אותן, ולהוציאן מן הכח אל הפועל ואמונה בגאולה שמאירה בדור האחרון. צריך לעורר את הלבבות לצפות לישועה, בכל האירועים המיוחדים שמתרחשים בדור שלנו.

נתפלל ממעמקי לב, שהאור החדש שהחל להאיר בדורנו, יגביר את הארתו בציון עד שנזכה כולנו במהרה לאורו השלם.